

»Med havets visa är jag förtrogen ...». Hjalmar Gullberg på sin dagliga promenad på Falsterbostranden, här inför 50-årsdagen 1948.

Hjalmar Gullbergs lidelse och lidande

”Det finns en sjö och sedan aldrig mer”

Diktaren Hjalmar Gullberg, som föddes för 100 år sedan, skrev inte bara om »de eviga aktualiteterna» livet, kärleken och döden. Hans liv var fascinerande som en saga, dock inte alltid en lycklig sådan. Inte bara som medmänniska, utan också som allmämläkare i dubbelt avseende, har jag fångslats av hur i Gullbergs liv kropp och själ, sjukdom och skapande intimt hänger samman.

TEXT

LENNART MOBERG

Specialist i allmän medicin och allmän psykiatri. Vice ordförande i nybildade Hjalmar Gullbergsällskapet. Artikelförfattaren har även tagit initiativet till »Gullbergåret -98».

»Poeter måste lida – så har det alltid varit!» Det säger grevinnan Clarissa till sin olycklige beundrare, poeten Giocondo i Rossinis »Kärlek på prov». Sanningen i påståendet kan givetvis diskuteras, men eftersom poesi per definition är känsla uttryckt i konstnärlig, litterär, bunden eller obunden form, utgör lidandet klart en rik källa att ösa känslor ur.

Sådana finns i rikt mått givetvis även i lidandets »positiva» motpol: lidelsen för något eller för någon.

Men en bra poet blir man inte bara för att man hyser ett rikt känsloliv. För att vi som läsare skall beröras krävs även att vederbörande har ordet i sin makt: använder »de riktiga orden». Poesins attraktion, tror jag, ligger i om vi kan känna delaktighet när allmängiltiga känslor uttrycks, och fascination och förundran när unika upplevelser skildras.

En som i hög grad fyllde ovanstående kriterier var diktaren Hjalmar Gull-

berg, som föddes för 100 år sedan. Han inte bara skrev om »de eviga aktualiteterna» livet, kärleken och döden, hans liv var fascinerande som en saga, dock inte alltid en lycklig sådan. Dessutom var han en formens mästare: han hade förmågan att använda »Bara de riktiga orden», för att citera honom själv. Sitt fångslande liv låter han oss i en rikedom av dikter följa: från födelseögonblicket i Malmö 1898, till döden i sjön Yddingen 63 år senare.

Föddes i lönndom

Inte bara som medmänniska, utan också som allmämläkare i dubbelt avseende, har jag fångslats av hur i Gullbergs liv kropp och själ, sjukdom och skapande intimt hänger samman.

Det började den 30 maj 1898 i Malmö. Ett gossebarn föddes i lönndom på en barnmorskemottagning vid Triangeln. Inte bara faderns namn och yrke anges som okänt; sådant har förekommit både förr och senare. Mera anmärk-

ningsvärt är att även moderns namn och yrke be-tecknas som okänt i fö-delse- och dopboken. Men barnmorskan, Kar-na Johansson, nybliven änka med 7 egna barn och 17 (!) fosterbarn, var noga med journalfö-ringen, vilket skulle visa sig bli mycket värdefullt 30 år senare.

Modern hette Hilda Jonsson och var kontor-rist på barnafaderns, Ro-berth Brand, kontor. De var inte gifta, och att då få barn var högst opas-sande för 100 år sedan. Inte minst för modern, som i Småland fått en strängt religiös uppfostran. Själva fö-delsenatten skildrar Gullberg 1942 i sin mest kända Malmödik: »Till en näkter-gal i Malmö». Han talar om samhörig-het, inte med modern, utan med fågeln med den paradisiska stämman:

*Från vilket paradis är stämman lånad
som tränger in i rummet där jag bor?
Så sjöng du, när jag föddes i din månad
av en förtvivlad kvinna som blev mor.
En majnatt hände det som ingen visste;
vår stora hemlighet kom ingen åt.
Den som försökte fånga oss tog miste:
i toner dränkte du min första gråt.*

Poeten önskar att likt näktergalen, osedd, kunna frambringa paradisiska sånger, men osedd var han inte. Han hade vid 44 års ålder i högsta grad blivit både sedd och hörd. Från början av sina fosterföräldrar, Bengt och Elsa Gull-berg, »som gav mig från den första da-gen en kärlek som är utan mått». Där- emot förblev relationen till de biologis-ka föräldrarna hela tiden präglad av för-nekelse från deras sida.

Visserligen fick den unge skolpojken Hjalmar komma till farbror Robert och tant Hilda på deras sommarställe i Falsterbo, men när någon tillfällig besökare där kommenterade den slående likheten mellan far och son kom blixtnabbt svaret från modern: »Han är inte alls släkt med oss.» Att av sina dagars upphov få budskapet »Det vore bäst om du inte fanns till» lär i hög grad bädda för senare suicidalt beteende. Och dock visste Hjalmar redan från 8 års ålder om saker-nas rätta tillstånd, och skrev om det 40 år senare: »Jag visste vad man inte vis-ste, jag visste förrän jag blev stor, att jag om pappas säd gått miste och mamma aldrig varit mor».

Mest lidelse

I andra sammanhang kom Gullberg att bli i högsta grad både sedd och hörd.

Här på Öronkliniken i Malmö låg Gullberg i slutet av maj 1942 när han skrev sin kända dikt: »Till en näktergal i Malmö».

Bl a som violinist i skolkapellet, som en god barytonsångare och som stora A-student vid Latinskolan i Malmö 1917. Oväntat fortsatt yrkesval tonsatte han under åren 1918–1919 23 dikter av andra poeter, bl a Karlfeldt, Goethe och Levertin. Men i september 1919 skriver han i sin dagbok: »Jag vill, jag måste bli skald».

Genom fortsatta studier vid Lunds universitet, bl a i litteraturhistoria, kom han att bli en av de tongivande i kretsens kring studenttidningen Lundagård, vars chefredaktör han var 1924. Där odlades något som kallats »lundaandan»: att i studentikos stil blanda högt och lågt, skämt och allvar. Ett uttryck för denna anda var Gullbergs egenhändigt författade spex Cleopatra, där han själv, spelande huvudrollen, kunde lyssna till sin egen slutkör på melodin Avalon. Även i studierna kom antikens historia, författare och myter tidigt att tilldra sig Gullbergs stora intresse. Visserligen höll han själv på att skriva en avhandling om den skånske landskapslyrikern Ola Hansson, men fick se sina ambitioner stäckta när en avhandling i ämnet från annat håll kom före.

Intresset för antiken ledde Gullberg också till ofta återkommande besök i Medelhavsområdet. Det var vid ett sådant besök Gullberg mötte den unga kvinna som kom att bli besjungen i diktsamlingen »Kärlek i tjugonde seklet» (1933). »Ur minnets skärseld har du stigit renad. Som inskrift över dig är sången menad». Den boken blev i högsta grad en bestseller, inte minst tack vare en för den tiden ovanlig frispråkighet på erotikens område, t ex »Kysande vind». Men även kärleken till en annan kvinna smälter samman i denna diktsamling; havet var den gången Östersjön. Hon var musikaliskt intresserad liksom Gullberg, och han hade nog tänkt sig henne som livsledsagarinna. Det var när hon var gift i utlandet som

han skrev en lång rad dikter som handlade om henne. Dikter om att mötas och skiljas, längta och sakna, t ex »Tack för att ...», »Brev», »Under stjärnor». För Gullberg var båda dessa förhållanden passioner som grep honom djupt.

Förnekade sin son in i döden

Den biologiska modern förnekade emellertid ända in i döden sin son Hjalmar. När hon i ett morfinrus hösten 1927 hoppat från en lägenhet på Strandvägen 7, överlevde hon så pass

att hon hann skriva ett testamente. Däri gjordes Hjalmar så gott som arvlös. Men fostermodern och gamla barnmorskan Karna kom Hjalmar till hjälp. De kunde i detalj vittna om förlossningen, och testamentet ogiltigförklarades. I ett slag blev Gullberg, alltså mot sin mors sista vilja, inte bara så förmögen att han kunde köpa sig ett hus i Lund. Han blev också arvtagare till den vackra korsvirkesgården Lundhem i centrala Falsterbo. Här fanns i slutande 1920-tal ett rikt kulturellt–litterärt liv, vars centrum var Maison Claeson, det allra första funktionalistiska hus Josef Frank (grundare av Svenskt tenn) ritade i Falsterbo.

Det beboddes dock inte av arkitekten själv, utan av hans fru Annas syster Signhild och dennes make Axel, före detta militärattaché, nu med vinterkvarter i Paris. Till Falsterbo kom därför många moderna impulser från kontinenten, här spelades Stravinskij, sjöngs negro spirituals och togs sånglektioner för Anna Frank.

Sommaren 1930 uppfördes för första och enda (men kanske inte sista!) gången Gullbergs och Olle Holmbergs »En ömklig och anständig comoedia» – en halsbrytande mix av »Skapelseberättelsen», »Faust» och »Divina commedia». Huvudrollen »Skådespelaren» spelades av Gullberg. I prologen, av Anders Österling, påpekas med tanke på lättja och lättsinne på badorten behovet av ett moraliskt skådespel. Enligt Olle Holmberg var skådespelet till de sämre 50 procenten skrivet av honom och till de 50 bättre procenten av Hjalmar Gullberg. Med hänsyn till det något dekadenta innehållet föreslog den förre att man skulle annonsera att skådespelet uppfördes, inte på scenen utan på »obsceen», vilket den senare med sin sobrare stil förkastade:

Två vittra män ha därför i förbund,

ANNONS

*och till bevis att snillet bor i Lund,
författat denna komedi på knittel,
ett sällsamt kok i huvudskallens kittel*

Ganska snart måste emellertid Gullberg dra sig undan sällskapslivet på grund av yrsel- och migränanfall som kom att plåga honom i mer än 30 år, och som han tillskrev »ett rikt morsarv». När han 1935 utsetts till chef för Radioteatern var han tvungen att lämna Lund. 1936 drabbades han dessutom av en högersidig ischias med pares som ledde till gipsvagg i 6 veckor, men som kom att besvära honom flera år framöver: »Jag har 2 meter ischias», kommenterade han sina besvär på sitt sedvanligt galghumoristiska sätt.

1933 hade Gullberg på plats i Tyskland bevitnat »Machtübernahme», och han varnade tidigt för Hitler. Gullberg var en av våra mest framträdande beredskapslyriker och gjorde, som han uttryckte det, sin »andliga värnplikt» i diktens form. I »Dödssynder 7 går i dansen», gjord till balett av Birgit Cullberg 1942, heter det:

*Högmod heter du, stater du stjäla.
Dresserade hundar du styrer.
Högertass lyfter på ditt befäl
söner till Holbein och Dürer.
Tyskland sitt vackert! – Mein Führer!*

Samma år, den 26 maj 1942, lades Gullberg in på Öronkliniken i Malmö, vars chef Sture Berggren var en gammal god vän till Gullberg. Plågad av sin migrän, som inte hade blivit bättre av ansträngande tjänstgöringar och plikter i Stockholm, sökte han lugn och tystnad i hemstaden. Sömnen den natten blev emellertid dålig, men upplevelsen desto intensivare. Tjänstgörande sköterska, syster Dora, har berättat att näktergalarna sjöng så intensivt utanför i sjukhusparkens buskage att det var stört omöjligt att sova. Den natten skrev Gullberg sin mest berömda Malmödik »Till en näktergal i Malmö».

1947 ett märkesår

1947 blev ett märkesår för Gullberg på det personliga planet. Ett flickgymnasium i Stockholm hade bestämt sig för att sätta upp en Gullbergöversättning av ett grekiskt drama.

Hemma hos rektorn för skolan, Ingegerd Granlund, sammanträffade den då 48-årige, uppburne akademiledamoten Gullberg med den 26-åriga före detta eleven på skolan, latinstudenten Eva Drangel. Trots olikheter i ålder och bakgrund drabbade passionen dem båda hårt, men deras förhållande var i högsta grad opassande i det kulturella etablissemanget i dåtidens Stockholm. För att kunna umgås ostört tog de separata flyg till Nizza.

Denna kärlekshistoria är den biografiska bakgrunden till diktsviten »Paradismyt», som kom 1947. Om diktsviten »Förklädd gud» från 1933 kan sägas vara en hyllning av kärleken till nästan, är »Paradismyt» enligt Gullberg: »en pornografisk diktcykel, som kommer att göra Höga Visan, Kamasutra och van de Velde överflödiga. För egen del har jag såtillvida alltid funnit de båda senare överflödiga, som jag aldrig läst dem, ehuru de torde ha ett och annat ge en oerfaren ungarl /.../ har jag tillbragt den ena vita natten efter den andra med en orimlad sånggudinna. Sannolikt befinner jag mig i en kritisk ålder.»

Känsla av oerhörd glädje

Olle Holmberg skriver att Gullberg upplevde kärleken »nästan extatiskt, i lång tid lika överraskad och förundrad över den, med en känsla av 'oerhörd glädje' – ett ord som han återkommer till – och av föryngring; 10 års, 20 års». I ett annat brev skriver han att »jag i årtal varit så olycklig som bara ett par av mina vänner hade en aning om och /.../ att jag tvingat mig själv att uppge hoppet». Att det var stor och passionerad kärlek är inte att ta miste på. I den avslutande strofen av Paradismyt, »Blodsförbundet» heter det:

*Bara de som älskat har stammande kun-
nat vittna om de sista murarnas fall, om
en stjärna som sjöng ...*

Nu är det ju tyvärr så här i världen, att även aldrig så passionerade kärlekar har en besvärande tendens att ta slut. Flickan ville gifta sig men det ville inte Gullberg, föregivande att han inte ville föra sin yrsel och sin migrän vidare. Sedan de körts ut ur Paradiset gick de, efter några år, skilda vägar.

Lidandet ökar

*Ett malträterat kött är verkligt på ett an-
nat sätt än en själ i nöd*

ur »Till en amatör ...» (Ögon, läppar 1959)

När Hjalmar Gullberg 1950 sade upp sig som chef för Radioteatern var en av anledningarna den yrsel och den migrän som han lidit av i mer än 20 år. En vän till Gullberg, som läst en då nyutkommen bok av Ernst Kretschmer, »Modern psykoterapi», antog att det kunde vara något psykosomatiskt i Gullbergs besvär. Vännen ordnade, efter hörande med Gullberg, plats på Kretschmers klinik i Tyskland. Men planerna skrinlades. Gullberg hade fått annat att tänka på. Han hade åter mött den kvinna som han hade stiftat bekantskap med flera år tidigare. Hon hade då varit gift, nu var hon änka.

Greta Thott hette hon, och hon skulle som trollovad bli Gullbergs livsledsa-

garinna livet ut. Hon var grevinna och på hennes slott Bökebergsslätt i den skånska bokskogen fick Gullberg nu sitt hem. Vid ett av de första besöken där skrev han dikten »Det finns en sjö och sedan aldrig mer». De raderna skulle Gullberg få anledning att själv citera tio år senare.

Greta delade Gullbergs faiblesse för resor till Medelhavet, och de företog tillsammans flera sådana. Vid bilresor alltid med Greta som chaufför eftersom de aldrig visste när Hjalmars yrsel eller migrän skulle sätta in. På 1950-talet blev Gullbergs migrän allt värre, och han gav sig själv till slut dagliga injektioner av Gynergen.

1952 hade en läkare dessutom rekommenderat honom »8 medel att spruta i blod och muskler emot migrän».

I ett brev till Olle Holmberg skriver Gullberg:

»Till 16 års gynergenmissbruk hade under fem månaders tid fogats nattlig användning, regelbundet en till två gånger, av ett ännu icke tillgängligt Sandozpreparat, egentligen avsett för kupering av anfall, men här i det i och för sig vällovliga syftet att hindra migränens förmåga att uppkomma i den djupa drömmen. Och detta blev för mycket av det goda, resulterande i ett nattligt utbrott med utspända armar och ben, hjärtanfall, kvävning och tio timmars yttre och inre skakningar av skilda slag. /.../ Med dessa anfall som upprepades ett par gånger i veckan följde en fyr-talistisk livsängest post festum, som inte hade några mänskliga drag och som jag förstas själv uppfattade som den själssjukdom som enligt ärftligt recept tilldelats mig i migränens och mitt slutskede. /.../ När det slutligen gick upp för oss att dessa utbrott regelbundet inträffade tre fyra timmars tid efter medlets begagnande, förstod jag klart vad det var frågan om. Några symtom föll bort så fort vi kastat det dyrbara preparatet i soptunnan /.../ nu har jag genomgått Södersjukhuset i all dess utsträckning och fick av en överläkare på Medicinen /.../ de mest glädjande besked. Inga ädlare organ hade hunnit undergå någon förstörelse (det enda som skadats är hjärnan). /.../ Skadan är för att citera sjukhuset rent cerebral, vilket jag tycker låter fint och kommer mig att känna mig mer intellektuell än nånsin.»

Sjukdomen

I maj 1958 befann sig de trollovade på Sicilien. Förutom 30 års migrän och yrsel hade Gullberg sedan några månader även fått svaghet i armar och ben, dubbelseende, svårigheter att tugga, svälja samt att hålla huvudet upprätt.

I detta kraftlösa tillstånd fördes Gullberg med flyg till Medicinska kliniken i Malmö. Det antydde på sina håll att

ANNONS

symtomen nog vilade på hysterisk basis. Diagnosen myastenia gravis var på tal, men kunde ej bekräftas. »Doctor's delay» kunde på den tiden uppgå till ett år. Någon neurolog konsulterades inte. Det gjordes emellertid sedan Gullberg kommit hem till Bökeberg. Det tog inte neurologen Ole Berg lång stund att ambulatoriskt ställa diagnosen myastenia gravis. Neostigmin och mytelas insattes redan polikliniskt, men dessutom kom det för Ole att ergotaminmissbruket kunde ha något med sjukdomen att göra.

Under tio dagar i juni 1958, på Neurologen i Lund, utsattes därför drastiskt all migränmedicinering. Migränen försvann och återkom aldrig mer i någon betydande grad. Myastenimedicine hade momentan och god effekt så att inte bara den muskulära förlamningen gav vika. Den möjliggjorde också en intensiv skaparperiod.

Medan Gullberg under de första fem månaderna 1958 endast skrivit fem dikter tillkom från 10 juni och en månad framåt inte mindre än 20 dikter som kom att ingå i diktsamlingen »Terziner i okonstens tid». Under andra halvan av 1958 förbättrades Gullberg gradvis så att han med sina mediciner kunde leva ett i stort sett normalt liv.

Kris

Efter att vid Gretas födelsedag den 25 februari 1959 ha högtidstalat 100 ord försämrades dock Gullberg så snabbt att han den 27 februari måste intas på Södersjukhusets neurologiska klinik. I ett brev från »Hospital du Sud» skriver han:

»Jag anses vara inne i en ny kris vilket varje bättre författare bör vara ibland.» Tillståndet försämrades ytterligare och patienten överflyttades den 15 mars till Sveriges första intensivvårdsavdelning, avdelning 8, som öppnats på SÖS några år tidigare. Där måste trakeotomering utföras och respiratorvård inledas. Gullberg tyckte aldrig att silverkanylen passade och han besvärades mycket av den starka salivation som var en biverkan av medicinen. Han vändes och sögs med två timmars intervall. Respiratorn stänkade dag och natt.

Gullberg var dock sedan länge en »smärtornas man, förtrogen med sjukhet», och han beskrivs ständigt som en mycket försynt och tålmodig patient. I dikten »Som gräs är mest» skriver han: »Hellre förlora hoppet än tålmodet. En fråga om övning.»

Men nu skriver han till sin vän Olle Holmberg:

»... denna sjukdom är nästan för svår för mig i sitt långa stadium av slemmig lungmos. Blir (beklagligtvis) ytterst grundligt behandlad dygnet om. Sällan någon stund för vila och meditation.

Sjukdomsporträtt av Gullberg från 1960 med det för myastenia gravis typiska mimiska armodet.

Porträtt av Anna Thott, oljemålning

Här är ofta dramatiskt, särskilt på natten. Hit förs alla vrak: misslyckade självmördare, skjutna, drunknade, överkörda, bilkrockade. /.../ Är nu äldst på maskinavdelningen. /.../ Avd. 8 är en kort korridor med isoleringsrum och maskiner. /.../ Det ordinarie klientelet som kommer och försvinner efter ett par veckor är de som tagit 50–100 tabletter ibland i förening med gas. Likaså alla som stått (i tidningen) om som sprutat alltför stimulerande saker i sig själv (och andra som ibland dör). I så fall kommer polisen hit när leverantörerna kvicknat till. – Andra branscher som finns representerade skall jag inte tala om. En patient i selar hoppade nyligen från Psykiatriska avdelningen, 5 tr. över Bottenvåningen genom det stängda fönstret och sönderföll utanför våra fönster. Han överlevde både detta fall och tre timmars operation men inte att komma in efteråt i denna korridor. Det måste

man vänja sig vid på ett mera stillsamt vis.»

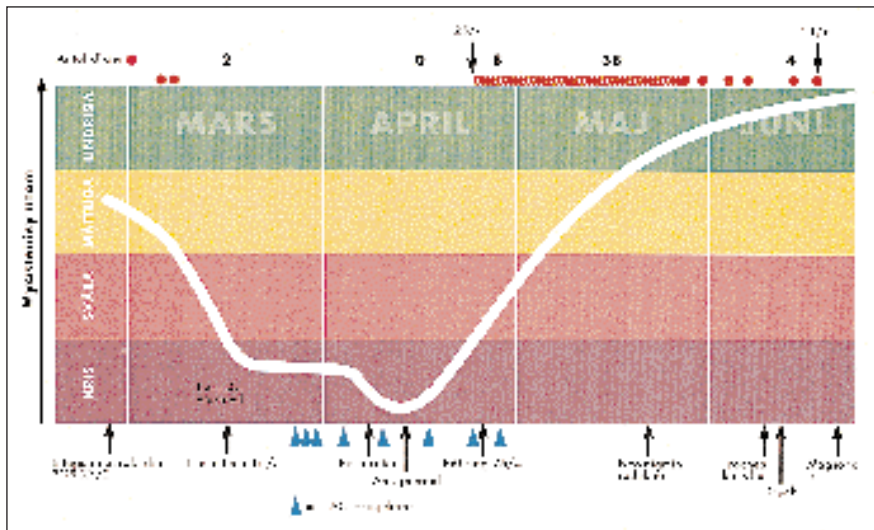
Vändningen

Trots ökad medicinering av konventionell art förblir tillståndet kritiskt. I detta besvärliga läge sker något mycket unikt.

Någon i läkarteamet som skötte honom hade varit i USA och erfarit att man där behandlade myastenia gravis med ACTH. Problemet med denna medicinering var dock att patienten den första tiden efteråt kraftigt kunde försämrats och t o m dö. Men kunde man med respirators hjälp få patienten över den första veckan brukade en påtaglig förbättring inträffa.

Framför allt om ACTH-injektionerna upprepades flera gånger, kunde denna bättring bli både uttalad och långvarig. Den 26 mars 1959 får Gullberg som förste svenske patient med myasteni en

Gullbergs myastenisymtom och lyriska produktion våren 1959, före och efter en ACTH-kur i april. Notera hur enormt mängden dikter ökar efter denna. Dessa dikter kom att utgöra större delen av Gullbergs sista diktsamling, »Ögon, läppar».

ACTH-injektion. Den följs de närmaste fem veckorna av ytterligare sju injektio-
ner. Som väntat inträder initialt, enligt
journalen den 12 april, försämring med
ökad oro och sväljningssvårigheter men
den 26 april antecknas:

»Snar förbättring. Har ej behövt respi-
rator den senaste 3 dygnen. Är uppe
och promenerar.»

Frisläppt skaparkraft

Med ACTH-injektionerna släppte
inte bara den fysiska förlamningen. De
gjorde också att hans skaparkraft släpp-
tes loss på ett aldrig tidigare skådat sätt.
Att ACTH har psykogena effekter med
inslag av hypomani eller eufori är väl
dokumenterat. Preparatet ansågs t o m
ha antidepressiva egenskaper.

Medan Gullberg under 1959 fram till
ACTH-kurens avslutning den 25 april
bara skrivit två dikter (den 5 respektive
7 mars) skrev han följande fem veckor
inte mindre än 46 dikter – en hel dikt-
samling! Fram till utskrivningen i mit-
ten av juli skriver Gullberg ytterligare
åtta dikter, bland dem »Till en amatör
med återsändande av manus», där han
av bitter erfarenhet måste erkänna krop-
pens överhöghet över själen: »ett mal-
träterat kött är verkligt på ett annat sätt
än en själ i nöd /.../ allt annat är lögn och
förbannad dikt!».

Gullberg blev nu patient nr 1 i en ve-
tenskaplig undersökning (G Matell
m fl) om den gysamma ACTH-effek-
ten vid myastenia gravis. Preparatet an-
ses också aktivera motivation, minne
och uppmärksamhet!

Dikterna från maj 1959, som tillkom
med aldrig svikande stöd av den trolo-
vade och under vidrigaste yttre omstän-
digheter, är märkligt nog inte bara dys-
tra och fyllda av sjukdom och lidande.
Tvärtom ser han för sin inre syn många
av sin levnads ljusa minnen; från barn-

domens Malmö, »Mistlurens ton»,
»Den sjunkna staden». Minnen från
mannaårens Falsterbo med den kärleks-
historia han gjorde odödlig med dikter-
na i »En kärleksroman».

Han minns ålderdomens Bökeberg,
»Det stod i brevet». I en av dikterna,
»Jag bor vid ett rastställe...», skildras
Falsterbonäset i ljusa färger. Det är dock
ingen djärv gissning att med rastställe
avser Gullberg här också själva livet:
»detta tidens smala näs», som Macbeth
talar om och som Gullberg mycket väl
förstod att han snart måste lämna. Gull-
berg visste, alltsedan diagnosen myas-
tenia gravis sattes, att sjukdomen i re-
gel var obotlig och brukade sluta med
en plågsam kvävningssdöd. Detta för-
täljde han, i upprymd sinnesstämning,
en vän, som först efteråt förstod Gull-
bergs kontrafobiska reaktion.

»Bara en önskan ...»

Effekten av den första ACTH-kuren
varade till slutet av juli, då en snabb för-
sämring inträdde och han måste akut
trakeotomeras i medvetlös tillstånd.
Han hade velat få dö den gången och
skriver i dikten »Bara en önskan» om
sin dödslängtan:

*Bara en önskan, bara en.
Ligger och ber och tigger
så det borde röra en sten.
Men också stenen ligger.*

Till sin trolovade skrev han:

»Jag var nöjd med vad jag fått av din
kärlek, vänner, dikt.» Dock förbättras
hans tillstånd snabbt, men redan efter
två månader måste Gullberg trakeoto-
meras för tredje gången. I slutet av no-
vember 1959 ges ny ACTH-kur, och ef-
ter den sedvanliga initiala försämringen
inträder en påtaglig förbättring, som
fortsätter under 1960, i synnerhet efter

ännu en ACTH-kur i maj. Gullberg kan
större delen av året vara utan respirator,
och hemskrivs i oktober 1960. Gull-
bergs sista diktsamling, »Ögon, läpp-
par», kom ut i september 1959. Den till-
kom alltså väsentligen under inflytande
av den ACTH-kur Gullberg fick i april
1959 och vittnar på ett enastående sätt
om hur otroligt och förunderligt kropp
och själ samverkar.

Slutet

På sommaren 1961 återkom myaste-
nismen, men i respirator ville
Gullberg inte mer. Hans trolovade, Gre-
ta Thott, förstod och respekterade hans
önskan. Eftersom tillfrågad neurolo-
gisk expertis inte kunde utesluta sådan
behandling föredrog Gullberg att gå in i
sitt landskap. Kvällen den 18 juli 1961
spelades Brahms »Requiem» på gram-
mofon i det »Vita huset» vid Yddingen.
Vid middagstid dagen därpå, en strålan-
de högsommardag, gick han ner till sjön
för att aldrig mer återvända. Sedan Gre-
ta konstaterat att Hjalmar lyckats i sitt
uppsåt samt tillkallat provinsialläkaren
i Svedala, gick hon in och läste på den
lapp Hjalmar sagt skulle ligga på hen-
nes nattygsbord. Där stod ett självcit
av den dikt han skrivit tio år tidigare vid
sitt första besök vid Yddingen:

Det finns en sjö och sedan aldrig mer.

Så dog Hjalmar Gullberg, men hans
dikter är fortfarande i hög grad levande.
Skaldens humanistiska budskap har väl
sällan uttryckts så koncentrerat och med
så »riktiga ord» som i »Människors
möte»:

*Om i ödlig skog
ångest dig betog,
kunde ett flyktigt möte
vara befrielse nog.*

*Giva om vägen besked,
därpå skiljas i fred:
sådant var främlingars möte
enligt uråldrig sed.*

*Byta ett ord eller två,
gjorde det lätt att gå.
Alla människors möte
borde vara så.*

Källor: Hjalmar Gullberg: Dikter »Hjal-
mar Gullbergs sista diktsamling» Georg
Matell (artikel 1988). Journaler från
MAS, SÖS och Stockholms Epidemi-
sjukhus. Olle Holmberg: Hjalmar Gull-
berg – en vänbok.

Fotnot: Gullbergåret -98 omfattar bl a
jubileumsbok, CD och konserter, allt
med titeln »Jag bor vid ett rastställe ...».
CDn med 25 visor, varav 21 egna Gull-
bergtonsättningar.